УДК 378.147:37.091.12-051:7
DOI https://doi.org/10.32782/inclusion/2026.7.10

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО, ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ТА КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА

Піддубна Оксана Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-5937-0677
Researcher ID: ITV-9737-2023
Scopus ID: 59242948800

Куниця Гліб Вікторович,
викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0002-8440-5445
Researcher ID: LHA-0015-2024

Кирилюк Дар'я Миколаївна,
викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0005-1919-9966
Researcher ID: PJC-1606-2026

У статті розкрито особливості реалізації інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у процесі виробничої педагогічної практики майбутніх учителів мистецтва. Актуальність дослідження зумовлена сучасними вимогами до професійної підготовки педагогічних кадрів, здатних ефективно працювати в умовах упровадження інклюзивної освіти, забезпечення збереження фізичного й психічного здоров'я учнів та налагодження результативної педагогічної взаємодії в освітньому середовищі. Матеріалами дослідження стали нормативно-правові документи у сфері освіти, робочі програми виробничих педагогічних практик, а також результати педагогічної діяльності здобувачів вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта (Мистецтво. Образотворче мистецтво) освітньо-професійної програми «Мистецтво в закладах освіти».

У дослідженні застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів, зокрема аналіз і узагальнення наукових джерел, педагогічне спостереження та аналіз результатів навчально-творчої діяльності здобувачів вищої освіти. Установлено, що реалізація інклюзивного компонента сприяє формуванню здатності майбутніх учителів мистецтва організовувати освітній процес з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів, адаптувати зміст і методи навчання та використовувати диференційовані завдання. Здоров'язбережувальний компонент забезпечує створення безпечних і психологічно комфортних умов навчання, формує відповідальне ставлення до збереження здоров'я учнів. Комунікативний компонент сприяє розвитку навичок професійного спілкування, педагогічного такту та ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Зроблено висновок, що комплексна реалізація інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у процесі виробничої педагогічної практики забезпечує формування цілісної професійної позиції майбутнього вчителя мистецтва та його готовність до ефективної педагогічної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

Ключові слова: *виробнича педагогічна практика, вчителі мистецтва, інклюзивна освіта, здоров'язбережувальний компонент, комунікативний компонент, професійна компетентність.*

Piddubna Oksana, Maksymchuk Anatolii, Kunytsia Hlib, Kyryliuk Daria. Implementation of Inclusive, Health-Preserving, and Communicative Components in the Process of Teaching Practice of Future Art Teachers

The article reveals the features of implementing inclusive, health-preserving, and communicative components in the process of teaching practice of future art teachers. The relevance of the study is determined by contemporary requirements for the professional training of teaching staff capable of working effectively in the context of inclusive education, ensuring the preservation of students' physical and mental health, and establishing effective pedagogical interaction within the educational environment. The research materials include regulatory and legal documents in the field of education, curricula of teaching practice, as well as the results of pedagogical activities of higher education students majoring in A4 Secondary Education (Art. Fine Arts) within the educational and professional program «Art in Educational Institutions».

The study employed a set of theoretical and empirical methods, including analysis and generalization of scientific sources, pedagogical observation, and analysis of the results of students' educational and creative activities. It was established that the implementation of the inclusive component contributes to the development of future art teachers' ability to organize the educational process taking into account students' individual educational needs, adapt the content and teaching methods, and apply differentiated tasks. The health-preserving component ensures the creation of safe and psychologically comfortable learning conditions and forms a responsible attitude

toward maintaining students' health. The communicative component promotes the development of professional communication skills, pedagogical tact, and effective interaction with all participants in the educational process.

It is concluded that the comprehensive implementation of inclusive, health-preserving, and communicative components in the process of teaching practice ensures the formation of a holistic professional position of the future art teacher and their readiness for effective pedagogical activity in the contemporary educational environment.

Key words: *teaching practice, art teachers, inclusive education, health-preserving component, communicative component, professional competence.*

Вступ. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується посиленням уваги до якості професійної підготовки педагогічних кадрів, здатних ефективно працювати в умовах реформування освітньої системи, упровадження інклюзивного навчання та орієнтації на збереження фізичного й психічного здоров'я учнів. Особливої актуальності в цьому контексті набуває підготовка майбутніх учителів інтегрованого курсу «Мистецтво» та вчителів образотворчого мистецтва, професійна діяльність яких поєднує освітні, виховні та творчі завдання.

Виробнича педагогічна практика що включає «Виробнича літня педагогічна практика», «Виробнича педагогічна практика в позашкільних закладах освіти», «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти» галузь знань А Освіта, спеціальність А4 Середня освіта, предметна спеціальність А4.12 (Мистецтво. Образотворче мистецтво) освітньо-професійна програма «Мистецтво в закладах освіти» є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, оскільки забезпечує інтеграцію теоретичних знань із реальним педагогічним досвідом. Саме в процесі практики відбувається формування ключових професійних компетентностей, удосконалення педагогічних умінь і навичок, а також становлення професійної позиції здобувачів вищої освіти.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали нормативно-правові документи у сфері освіти, робочі програми виробничих педагогічних практик («Виробнича літня педагогічна практика», «Виробнича педагогічна практика в позашкільних закладах освіти», «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти»), а також результати педагогічної діяльності здобувачів вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта, предметної спеціальності А4 Середня освіта (Мистецтво. Образотворче мистецтво) освітньо-професійної програми «Мистецтво в закладах освіти» під час проходження виробничої практики.

У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів, що забезпечили цілісність і правдивість отриманих результатів. Теоретичні методи включали аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукових джерел з проблем професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва, інклюзивної освіти, здоров'язбережувальних технологій і педагогічної комунікації.

Методологічну основу дослідження становили положення компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що забезпечили спрямованість дослідження на формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва та їхню готовність до педагогічної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

Результати дослідження. Проблематика професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва в сучасних умовах реформування освіти активно висвітлюється у вітчизняних наукових дослідженнях. Зокрема, у працях К. Герасименко та ін. розглянуто основні проблеми розвитку сучасної мистецької освіти, зокрема питання адаптації освітнього процесу до потреб різних категорій здобувачів освіти. Автори підкреслюють значущість інклюзивного підходу, використання диференційованих завдань та інтеграції інноваційних педагогічних технологій, що є важливим теоретичним підґрунтям для реалізації інклюзивного компонента у процесі педагогічної практики [1, с. 1157-1176].

У колективній праці Г. Куниці, О. Піддубної, А. Максимчука розкрито тенденції розвитку мистецької освіти в Україні та наголошено на її ролі у формуванні творчого потенціалу особистості. Автори наголошують на необхідності оновлення змісту й форм підготовки майбутніх педагогів з урахуванням компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, що безпосередньо корелює з реалізацією інклюзивного та комунікативного компонентів у процесі педагогічної практики [2, с. 94-99].

Дослідження Л. Базильчук та ін. присвячене аналізу педагогічного потенціалу образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів. У роботі доведено, що мистецька діяльність сприяє створенню психологічно комфортного освітнього середовища, розвитку емоційної сфери та творчої самореалізації учнів. Ці положення є методологічно важливими для обґрунтування здоров'язбережувального компонента виробничої педагогічної практики майбутніх учителів мистецтва [3, с. 1616-1633].

Значну методичну цінність для дослідження мають робочі програми виробничих педагогічних практик у закладах загальної середньої [4], позашкільної освіти [5] та літньої педагогічної практики [6]. У цих документах окреслено цілі, завдання, зміст і очікувані результати практичної підготовки здобувачів вищої освіти, що дозволяє простежити механізми реалізації інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у реальних умовах освітнього процесу.

Окрему увагу заслуговує дослідження O. Piddubna, R. Pylnik, M. Pichkur, L. Poluden, H. Sotska, A. Maksymchuk, у якому розкрито педагогічні механізми активізації творчого розвитку студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами сучасного мистецтва. Автори доводять, що використання іннова-

ційних художніх практик сприяє розвитку креативності, комунікативних умінь і професійної рефлексії майбутніх педагогів, що є важливим у контексті підготовки до педагогічної діяльності в інклюзивному та здоров'язбережувальному освітньому середовищі [7, с. 1-14].

Отже, аналіз наукових досліджень засвідчує значний інтерес науковців до проблем професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва, розвитку їхньої творчої, комунікативної та емоційної компетентності. Водночас питання комплексної реалізації інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів саме у процесі виробничої педагогічної практики залишаються недостатньо систематизованими.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження особливостей і можливостей реалізації зазначених компонентів у процесі виробничої педагогічної практики як чинника формування професійної готовності майбутніх учителів мистецтва до діяльності в різних типах закладів освіти.

Інклюзивний компонент виробничої педагогічної практики майбутніх учителів мистецтва спрямований на формування здатності організовувати освітній процес з урахуванням індивідуальних освітніх потреб усіх здобувачів освіти, незалежно від рівня їхнього психофізичного розвитку, соціального досвіду та навчальних можливостей. Його реалізація ґрунтується на засадах гуманістичної педагогіки, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, що відповідає сучасним вимогам розвитку інклюзивної освіти [1, с. 1157-1176].

У процесі проходження виробничої педагогічної практики здобувачі вищої освіти набувають практичного досвіду планування та проведення занять з мистецтва з урахуванням особливостей інклюзивного освітнього середовища. Це передбачає адаптацію змісту навчального матеріалу, добір адекватних методів і форм навчання, а також застосування диференційованих та індивідуалізованих завдань відповідно до освітніх потреб учнів.

Важливою складовою інклюзивного компонента є використання різноманітних засобів навчання, зокрема візуальних, тактильних і цифрових ресурсів, що забезпечують доступність навчального матеріалу та підвищують мотивацію учнів до творчої діяльності. У межах практики майбутні вчителі мистецтва вчаться організовувати навчально-творчий процес таким чином, щоб він сприяв розвитку естетичного сприйняття, уяви та креативного мислення всіх учасників освітнього процесу.

Реалізація інклюзивного компонента в процесі виробничої педагогічної практики також сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти толерантного ставлення до різноманітності, розвитку педагогічної емпатії та усвідомлення соціальної відповідальності вчителя мистецтва. Практична діяльність у закладах загальної середньої та позашкільної освіти формує готовність майбутніх педагогів до професійної взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами, їхніми батьками та фахівцями психолого-педагогічного супроводу. Таким чином, інклюзивний компонент виробничої педагогічної практики є важливим чинником формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва, забезпечуючи їхню готовність до реалізації принципів інклюзивної освіти та ефективної педагогічної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

У процесі практики здобувачі вищої освіти набувають досвіду адаптації навчального змісту, методів і форм роботи відповідно до можливостей учнів, застосування диференційованих завдань, використання візуальних, тактильних і цифрових засобів навчання. Це сприяє формуванню толерантного ставлення, розвитку емпатії та готовності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі [4, 5, 6].

Здоров'язбережувальний компонент передбачає створення безпечних умов навчання та використання педагогічних технологій, спрямованих на збереження фізичного й психічного здоров'я учнів. Під час виробничої педагогічної практики здобувачі вищої освіти дотримуються вимог охорони праці та техніки безпеки, особливо під час роботи з художніми матеріалами й інструментами, організації позакласних заходів. Значна увага приділяється регуляції навчального навантаження, чергуванню видів діяльності, формуванню позитивного емоційного фону на заняттях з мистецтва [4, 5, 6].

Комунікативний компонент реалізується через розвиток здатності до ефективної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. У межах практики здобувачі вищої освіти удосконалюють уміння професійного спілкування з учнями різного віку, батьками, педагогічним колективом і фахівцями психолого-педагогічного супроводу. Важливим аспектом реалізації комунікативного компонента є формування педагогічного такту та культури мовлення, уміння доступно пояснювати навчальний матеріал, мотивувати учнів до творчої діяльності, підтримувати їхню ініціативу та позитивну самооцінку. Здобувачі вищої освіти також набувають досвіду використання вербальних і невербальних засобів комунікації, зокрема в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання [4, 5, 6].

Таким чином, реалізація інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у процесі виробничої педагогічної практики забезпечує формування цілісної професійної позиції майбутнього вчителя мистецтва, орієнтованої на гуманістичні цінності, педагогічну підтримку та ефективну взаємодію з учасниками освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що виробничі педагогічні практики, а саме «Виробнича літня педагогічна практика», «Виробнича педагогічна практика в позашкільних закладах освіти», «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти» є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва та ефективним середовищем для формування їхньої професійної компетентності. Реалізація інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у процесі проходження педагогічної практики забезпечує цілісний характер професійного становлення майбутнього педагога.

З'ясовано, що інклюзивний компонент сприяє формуванню в майбутніх учителів мистецтва здатності організовувати освітній процес з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів, адаптувати зміст, методи та форми навчання, використовувати диференційовані завдання й доступні засоби навчання. Його реалізація формує толерантне ставлення, педагогічну емпатію та готовність до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Доведено, що здоров'язбережувальний компонент відіграє важливу роль у забезпеченні безпечних і психологічно комфортних умов навчання. Дотримання вимог охорони праці, раціональна організація навчального навантаження та створення позитивного емоційного клімату сприяють збереженню фізичного й психічного здоров'я учнів.

Визначено, що комунікативний компонент забезпечує розвиток умінь ефективної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, формування педагогічного такту, культури мовлення та здатності до конструктивного розв'язання педагогічних ситуацій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні та експериментальній перевірці педагогічних моделей інтеграції інклюзивного, здоров'язбережувального та комунікативного компонентів у систему виробничих педагогічних практик майбутніх учителів мистецтва з урахуванням специфіки різних типів закладів освіти.

Література:

1. Піддубна О. М., Качерова О. Г., Герасименко К. М., Шостачук Т. В., Бовсунівська Н. М. Сучасна мистецька освіта: основні проблеми розвитку. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». № 5 (51). 2025. С. 1157-1176. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1166-1176
2. Куниця Г. В., Піддубна, О. М., Максимчук А. П. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу особистості. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 84, т. 2. С. 94-99. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-14
3. Піддубна О. М., Базильчук Л. В., Дробот Б. В. Педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів. *Вісник* науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. №. 9 (39). С. 1616-1633. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)
4. Робоча програма «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти» URL: https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/296/zhjg1ymd.pdf (дата звернення: 08.02.2026).
5. Робоча програма «Виробнича педагогічна практика в позашкільних закладах освіти» URL: https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/296/4bncratr.pdf (дата звернення: 09.02.2026).
6. Робоча програма «Виробнича літня педагогічна практика» URL: https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/660/nv959x6f.pdf (дата звернення: 09.02.2026).
7. Piddubna O., Pylnik R., Pichkur M., Poluden L., Sotska H., Maksymchuk A. Pedagogical Mechanisms to Activate the Creative Development of Students of Art and Pedagogical Specialties of Higher Education Institutions by Means of the Latest Art. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2023. Vol. 15, Iss. 3, P. 1-14. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/15.3/749

References:

1. Piddubna, O. M., Kacherova, O. H., Herasymenko, K. M., Shostachuk, T. V., & Bovsunivska, N. M. (2025). Suchasna mystetska osvita: osnovni problemy rozvytku [Modern art education: main problems of development]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia «Pedahohika», Seriia «Psykholohiia», Seriia «Medytsyna») – Perspectives and Innovations of Science (Series «Pedagogy», Series «Psychology», Series «Medicine»)*, 5(51), 1157-1176. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1166-1176 [in Ukrainian].
2. Kunytsia, H. V., Piddubna, O. M., & Maksymchuk, A. P. (2025). Mystetska osvita v Ukraini: rozvytok tvorchoho potentsialu osobystosti [Art education in Ukraine: development of the creative potential of the individual]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities,* 84(2), 94-99. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-14 [in Ukrainian].
3. Piddubna, O. M., Bazylchuk, L. V., & Drobot, B. V. (2025). Pedahohichnyi potentsial obrazotvorchoho mystetstva u rozvytku kreatyvnoho myslennia shkolariv [Pedagogical potential of fine arts in the development of creative thinking of schoolchildren]. *Visnyk nauky ta osvity (Seriia «Filolohiia», Seriia «Pedahohika», Seriia «Sotsiolohiia», Seriia «Kultura i mystetstvo», Seriia «Istoriia ta arkheolohiia») – Bulletin of Science and Education*, 9(39), 1616-1633. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39) [in Ukrainian].
4. Robocha prohrama «Vyrobnycha pedahohichna praktyka v zakladakh zahalnoi serednoi osvity» [Working program «Industrial pedagogical practice in general secondary education institutions»]. (n.d.). Retrieved February 8, 2026, from https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/296/zhjg1ymd.pdf [in Ukrainian].
5. Robocha prohrama «Vyrobnycha pedahohichna praktyka v pozashkilnykh zakladakh osvity» [Working program «Industrial pedagogical practice in out-of-school education institutions»]. (n.d.). Retrieved February 9, 2026, from https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/296/4bncratr.pdf [in Ukrainian].
6. Robocha prohrama «Vyrobnycha litnia pedahohichna praktyka» [Working program «Industrial summer pedagogical practice»]. (n.d.). Retrieved February 9, 2026, from https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/660/nv959x6f.pdf [in Ukrainian].
7. Piddubna, O., Pylnik, R., Pichkur, M., Poluden, L., Sotska, H., & Maksymchuk, A. (2023). Pedagogical mechanisms to activate the creative development of students of art and pedagogical specialties of higher education institutions by means of the latest art. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 15(3), 1-14. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/15.3/749.

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026